

Жардзецкая А.У. (Мінск, Беларусь)

Мастацкая інтэрпрэтацыя гісторыі ў апошніх зборніках Максіма Танка “Мой каўчэг” і “Errata”

Творчасць Максіма Танка 1970–1990-х гадоў з’яўляецца вядучым арыенцірам у пошуку адказаў на пытанні, што ставіць час, яго духоўна-гуманістычныя супярэчнасці, абумоўленыя грамадска-сацыяльнымі зрухамі ў свеце. Пісьменніка вызначае імкненне да паглыбленага асэнсавання духоўных каштоўнасцей чалавека, паэтызацыі народнай самасвядомасці, зямных першаасноў, а таксама ўменне асвятліць праблемы сучаснасці гістарычным вопытам стагоддзяў.

Цікава, што да тэмы гістарычнага мінулага беларускага народа выявілася яшчэ ў давераснёўскі перыяд творчасці Максіма Танка, калі ён напісаў героіка-рамантычную паэму “Нарач” пра паднявольнае жыццё працоўнага народа ў Заходняй Беларусі, яго неадольную прагу да вызвалення і веру ў перамогу, а таксама паэму “Каліноўскі” пра нацыянальнага змагара, які ўзначаліў на Беларусі паўстанне 1863–1864 гг. У паэме “Мікалай Дворнікаў”, напісанай у 1970-я гг., Танк глыбока адлюстравіў дзве паралельныя арэны барацьбы аднаго з кіраўнікоў заходнебеларускага падполля – заходнебеларускую і іспанскую. Гераічнае мінулае асэнсуюецца паэтам і ў жанры балады (“Балада пра партызана Дубягу”, “Балада пра Гаркушу”, “Партызанская балада” і інш.). Многія танкаўскія творы ўзбагачаныя літаратурнымі, гістарычнымі і культурнымі рэмінісцэнцыямі, і форма кароткай балады добра стасуецца з ягоным узнаўленнем гістарычных падзей і персанажаў.

Шэраг вершаў М. Танка прысвяціў вядомым гістарычным постацям – волатам духу (“Францішак Багушэвіч”, “Акамянелыя волаты”, “Гравюры Скарыны” і інш.). Так, у вершы “Акамянелыя волаты” паэт пералічвае імёны тых славетых людзей Беларусі, дзякуючы якім мы захаваліся як народ. Духоўны подзвіг вялікага сына беларускага народа – гуманіста і філосафа Францыска Скарыны адлюстраваны ў вершы “Гравюры Скарыны”. Паэтам раскрываецца ідэя неўміручасці спадчыны славітага суайчынніка. Гравюры Скарыны, выражаныя асветнікам “на спагончым / Дрэве гісторыі / Свайго народа”, маюць чароўную сілу, бо “выразаў ён іх / Не штыхелем-разцом, / А промнем сонца, / Промнем сваёй веры і любові да народа”, таму такі глыбокі след застаўся ў памяці чалавецтва аб нашым першадрукары, які не змаглі знішчыць “Ні агонь, ні забыццё, ні ворагі, ні час”. Гравюры ўвасабляюць і драматычны лёс першадрукара, і яго любоў да роднай зямлі, і гуманізм.

Галерэю волатаў духу працягвае пісьменнік і ў зборніках 1990-х гг. Творчая місія і прызначэнне на беларускай зямлі вядомага пісьменніка і фалькларыста Язэпа Драздовіча раскрываецца ў вершы “Язэп Драздовіч”. Шчодро надзелены незвычайным талентам, які дапамог яму “У нашым краі з часам стаць вядомым, / Уладаром зачараваных фарбаў, / Збіральнікам свайго народа скарбаў, / І непаўторным самавітым творцам...” [4, с. 31] і пакінуць значны след у гісторыі беларускай культуры.

Іншаму блізкаму аўтару па духу, паэту-змагару за нацыянальнае адраджэнне прысвечаны верш “Над магілай Янкі Купалы”. Жалобна-ўрачыстая танальнасць верша дазволіла М. Танку вызначыць велічнасць асобы пачынальніка нацыянальнай літаратуры і сапраўднага патрыёта роднага краю: “Нішто такім не аддаецца / Грымотным, балючым у сэрцы – / Ні хваляў марскіх вал дзевяты, / Ні гул несціханы набату, / Ні рокат падземнага грому, / Ні роў і ні стогн буралому, / Як кінутая жменька гліны / На века

тваёй дамавіны” [4, с. 35]. На думку паэта, жыццё і дзейнасць такіх асоб з’яўляецца ўзорам маральнай дасканаласці і грамадзянскай самаахвярнасці.

Чытаючы апошнія зборнікі М. Танка “Мой каўчэг” (1994) і “Errata” (1996), мы адчуваем, як мяняецца светаадчуванне паэта ў бок нарастання трагізму. Аўтар чуйна рэагуе на праявы дэгуманізацыі ў сучасным грамадстве, таму абодва зборнікі выяўляюць адчуванне трывожнага стану сучаснага свету, тых вялікіх выпрабаванняў, якія выпалі на лёс беларускага народа.

У зборніках назіраецца “дынамічны рух думкі і эмоцыі, палеміка з днём учарашнім і днём сённяшнім, Танка заўсёды ў той ці іншай ступені прыцягвала ідэя свабоды і чалавечых правоў, якія свядома ўшчамляліся таталітарнай сістэмай” [3, с. 215]. Супраць ідэалогіі і практыкі таталітарызму скіраваны вершы “Якім нарадзіўся”, “Век бронзавы”, “Трэн пакутны” і інш. Верш “Якім нарадзіўся” выкрывае тых ідэолагаў, якія на працягу ўсяго жыцця ўплываюць на развіццё чалавечай асобы і думкі. “Колькі было розных / За мой век дарадцаў, / Іхніх аргументаў, довадаў і рапшый. / Як рабіць што трэба. / З якім знацца Богам / І ў каго да праўды / Трэ шукаць дарогу” [3, с. 23].

У зборніках 1990-х гг. М. Танк, як С. Грахоўскі, А. Сыс і іншыя, асэнсоўвае трагедыюныя старонкі савецкай гісторыі. У вершах “Курапаты”, “Рэабілітацыя” пісьменнік раскрывае новую для нацыянальнай літаратуры таго часу тэму рэпрэсіўнай палітыкі ўлады да свайго народа. “Мо не знаец мэн, / Але знай: ноч і дзень / Тут расстрэльвалі каты / Нявінных людзей. / Тут расстрэльвалі / І дзяцей і бацькоў, / Нашу праўду, / Братэрскую дружбу, любоў...” [3, с. 9]. Паэт акцэнтуюе ўвагу на тым гістарычным моманце, што тыя, каго бяззачна расстрэльвалі, свята верылі ў сацыялізм і паміралі з вераю ў неўміручасць гэтай ідэі.

Верш “Рэабілітацыя” яшчэ глыбей раскрывае трагедыю беларускага краю, дзе ў большасці пад рэпрэсіі траплялі градастаўнікі вёскі, працаўнікі і адначасова ўласнікі за сваю любоў да зямлі і святую веру ў бога, якую адзін з правадыроў рэвалюцыі назваў опіумам для народа. Таму і “з’ява рэабілітацыі народа ўвасабляецца ў вобразе сельскай «цэркаўкі»: “Сягоння зноў прыбралася яна, / Як на Вялікдзень, / Уздзела крыжаносны купал, / Прытвор ачысціла / Ад гандляроў і фарысеяў / І кліча звамам багамольным / Вярнуцца / З усіх лагераў і ссылак / Сваіх дзяцей – жывых і мёртвых – / Сваіх святых. / Каб занялі належныя ім месцы / На незагоеным яшчэ / Ад тапароў і куль / І канастасе” [3, с. 57]. Рэабілітацыйная царква паўстае сімвалам духоўнасці, згуртавання народа, адраджэння забытых і занябаных шляхоў” [2, с. 66].

У творчасці Максіма Танка апошніх дзесяцігоддзяў выявілася тэндэнцыя да пераасэнсавання і пераацэнкі гістарычных і сучасных тэмаў, пацвярджэннем якой служаць вершы “Іудавы сярэбранікі”, “З даўніх заповедзяў”, “Лягчэй у небе”, “Дарый”, “Генеалогія” і інш. Як У. Караткевіч у “Баладзе аб трыццаць першым сярэбраніку”, М. Танк у вершы “Іудавы сярэбранікі” ўздымае праблему маральнай недасканаласці і разбэшчанасці сучаснага грамадства. Абодва аўтары папярэджваюць пра тую лёгкасць, з якой здрадніцтва і хлусня хаваюцца пад маскай рэспектабельнасці ў сучасным свеце. Нават д’ябальская сіла чорта-нумізмата не змагла яго ўратаваць ад негатыўнага ўплыву Іудавых сярэбранікаў: “Усцешыўся... / Ды раптам дзіка ўзвыў, нібы схавіла / Вогненная зяпа. / Цяпер сядзіць, / Залезшы пад абрыў, / І дзьме на свае / Спаленыя лапы” [3, с. 30]. Іудавы сярэбранікі ва ўсе часы гісторыі будуць увасабляць абсалютнае зло, з якім трэба змагацца.

Верш “З даўніх заповедзяў” уяўляе сабой паэтычную малітву М. Танка – найперш да роднай зямлі і да Бога: “Ратуй, Божа, ад вар’яцтва. / Нематы і засляплення, / Ад пярэваратняў, злыдняў, / Ханжаскіх богаслужэнняў, / Пошасці, вайны, бясхлеб’я / Нашых дум апусташэння” [4, с. 27]. Паэт, адчуваючы адказнасць за ўсё, што адбываецца ў краіне, выступае супраць духоўнага мяшчанства, прыстасавальніцтва і кар’ерызму.

Адной з дамінантных праблем, закранутых на старонках зборнікаў “Мой каўчэг” і “Errata”, з’яўляецца праблема пра выдаткі НТР і наступствы аварыі на Чарнобыльскай АЭС. У вершах “Экалогія”, “Пажар на тарфяніках”, “Рэха”, “Шмат ты дзяцей узгадала”, “Падсочаны бор” і інш. асуджаюцца варварскія, бяздумна-спажывецкія адносіны чалавека да “зьялёнага свету”.

У вершы “Экалогія” паэт звяртае ўвагу на праблему экалагічнага выхавання асобы: “А мы, прызнацца, / Хоць мінулі тысячагоддзі. / І да гэтага часу / Не ўмеем хадзіць па зямлі / Так, як дні і ночы, / Звяры і птушкі, / Вятры і дажджы” [3, с. 4]. Як некалі Якуб Колас, Максім Танк заклікае людзей вучыцца жыць у гармоніі і суладдзі з прыродай.

Вялікім болем за сучасны стан усёй Зямлі напоўнены верш “Шмат ты дзяцей узгадала”. Зямля, якая дала пачатак чалавечаму роду, сёння пакутуе ад актыўнай і бяздумнай дзейнасці сваіх дзяцей: “Шмат ты дзяцей узгадала, / Зямля – наша родная Маці. / Толькі ніхто цябе так / Не спустошыў, прызнацца, / Як чалавек. / Часам аж цяжка паверыць, / Што і ён – сын твой, / А не пякельны прашэлец” [3, с. 42].

Чарнобыльская трагедыя глыбока і рознабачкова асэнсоўваецца паэтам. У М. Танка нараджаюцца вершы-рэквіемы, своеасаблівая элегія смерці пра новы Апакаліпсіс – Чарнобыль (“Цяпер асцерагайцеся”, “Гул Беларусь была”, “З новага Апакаліпсіса”, “Відаць, ад найвышэйшага прысуду...” і інш.). У гэтых творах прысутнічае трывожны роздум пра нашу будучыню. Змрочныя фарбы, чорная меланхолія і песімізм з’яўляюцца дамінуючымі ў вершах, бо ў іх выяўляецца прадчуванне жудасных наступстваў радыяцыі на беларускай зямлі. Сімвалічна гучыць назва аднаго з вершаў М. Танка “Цяпер асцерагайцеся”. Для беларускага народа настаў новы, трагічны этап жыцця: “Бо замест сонца / У нашых дзеньках – / Небяспечны стронцый” [3, с. 49].

Матывы мёртвай, атручанай зямлі, бежанства, выгнання з роднай зямлі, адабранага дзяцінства, сусветнага Апакаліпсіса наскрозь пранізваюць танкаўскі верш “З новага Апакаліпсіса”. “Забойчая пошасць Чарнобыля / Асіраціла хаціну, / І дзверы забіла, і вокны / Заткала бяльмом павуціны. / Смяротны яе подых чуецца / У чалесніку печы счарнелай, / У гушкалцы-люльцы дзіцячай, / Што стала апошняй пасцеляй” [4, с. 33].

Такім чынам, у творчасці М. Танка можна адшукаць адказы на ўсе пытанні чалавечага жыцця. Яго творы сцвярджаюць сапраўдныя духоўныя каштоўнасці жыцця, выходзяць у чытачоў душэўную прыгажосць і высокую інтэлектуальнасць.

Літаратура

1. Гніламёдаў, У. Ад даўніны да сучаснасці: нарыс пра беларускую паэзію / У. Гніламёдаў. – Мінск: Маст. літ., 2001. – 246 с.
2. Заяц, Н. В. “Гартаючы старонкі гісторыі...” : мастацкае асэнсаванне мінулага ў паэзіі Максіма Танка канца 1980–пачатку 1990-х гг. / Н. В. Заяц // Восьмыя Танкаўскія чытанні : матэрыялы Міжнароднага навуковага канферэнса, г. Мінск, 13–14 верас. 2012

г. / Бел. дзярж. пед. ун-т імя М. Танка; рэдкал. В. Д. Старычонок, І. М. Гоўзіч і інш. – Мінск : БДПУ, 2012. – С. 64–68 (<http://elib.bspu.by/handle/doc/1493>).

3. Танк, М. Мой каўчэг : вершы. 1989–1992 / М. Танк. – Мінск : Маст. літ., 1994. – 207 с.
4. Танк, М. Errata : вершы, пераклады / М. Танк. – Мінск : Маст. літ., 1996. – 143 с.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ